

за гранню, // де видиво гойдається святе. // Там – Україна. За межею. Там, // Лівіше серця...».

Попри всі межові випробування поет підноситься серцем догори, до Неба: *«Планета серця, трагедійний зал // опукою підноситься в узвишшя. // Продертий розпач так його колише, // немов біди тисячолітній шквал. // Хоч вись разить зухвалих наповал, // та порив нас відроджує і кличе // перелітати смертне узграниччя, // аби в пекельний вечора опал // крилом сягнути – в лоно самоспалень // до молодих і радісних офір».* Саме «мандрівки серця», за В.Стусом, *«... цим світом, / так само неоговтаним, як серце, // розгублене проміж світанних душ, // що тільки розвидняються з пільми // ледь-ледь призбираного існування...»*, вселяють в поета надію: *«І вирветься із мене птах, // і зрине до небес, // щоб тіло відпустило страх, // і з тим щоб я воскрес».*

Бурлака Г. М.

(м. Київ)

РЕІНКАРНАЦІЯ ТЕКСТУ: З ДОСВІДУ ПУБЛІКАЦІЇ ЗБІРКИ ВАСИЛЯ СТУСА «ЧАС ТВОРЧОСТІ»

Збірка «Час творчості» — перший масив «невільничої» поезії В. Стуса. Її тексти створено за неповних 9 місяців (з середини січня до 30 вересня 1972 р.), коли поет внаслідок першого арешту перебував у слідчому ізоляторі київського КДБ. Збірка складається з оригінальних віршів і перекладів з Гете, через те вона має паралельну авторську назву — «Dichtenszeit».

У складі творчої групи, яка готувала перше [3] і друге [4] зібрання творів В. Стуса, я, зокрема, працювала з цією збіркою. Перше багатотомне видання творів В. Стуса починали упорядковувати одночасно з надходженням і опрацюванням архіву поета до Відділу рукописів [1], через те воно зафіксувало певну недовершеність, зокрема, текстологічну.

З часу першої публікації цілісної збірки «Час творчості» її тексти не раз привертали увагу науковців, проте інтерпретаторський підхід залишається пріоритетом нашого літературознавства. Для більшості колег факт друку стає наче магічним чаклунством: вони не припускають думки, що публікований без участі автора текст варто піддати сумніву, що таке видання може різною мірою спотворювати авторську волю, тим більше, коли йдеться не про один вірш, а про цілу збірку. Досі непопулярним залишається дослідження історії

написання твору, цілком на упорядників і публікаторів покладаються й у питаннях вибору основного тексту, датування, зрештою — навіть авторства. Тим часом, ступінь дослідженості саме цих аспектів об'єктивно визначає, власне, рівень науковості інтерпретаторських побудов, котрі, як і кожна побудова, без надійної бази мало вартують.

Практика здійснення першого багатотомника Василя Стуса — найкраще цьому підтвердження. Чого вартий, наприклад, унікальний випадок уміщення у другій книжці першого тому кількох доти не публікованих віршів Миколи Вінграновського! [3; Т. 2, с. 419].

Головним, але не єдиним джерелом основного тексту збірки є саморобний зшиток [1; № 1016], ущертъ заповнений поетичними текстами. Більшість записів датовано, вони з'являлися мало не щодня, а були дні, коли до зошита записано й кілька творів.

Крім цього, є ще два авторитетних джерела – листи до рідних і т. зв. «список Рокецького» – з окремими текстами цієї збірки [1; № 767].

В результаті текстологічного дослідження цих першоджерел я дійшла до таких висновків:

1) «Час творчості» має не 300, як досі вважалося, а 302 оригінальні поезії.

2) Першим віршем збірки треба вважати не «Напевно, так і треба...» (як у виданні 1996 р.), а «Мені зоря сіяла нині вранці...» (як у виданні 2007 р.).

3) Серед дослідників побутує дещо спрощена думка, сформульована вперше Дмитром Стусом, ніби усі тексти збірки народилися саме у камері [3; Т. 2, с. 10]. Це не зовсім так, деякі окремі вірші мають давніше коріння. Практично всі вони зафіксовані у коментарях і розділі «Інші редакції та варіанти».

4) Щодо датування творів — також збірка має одну несподіванку: вірш з авторським номером 299 «Де свінула Софія світанкова...» має повністю записану автором дату 30.9.1969. Вірш не фігурує більше у жодному ранішому джерелі. Та й за змістом він не міг бути написаний раніше. Тому — вважаю, тут В. Стус вдався до містифікації.

5) У роботі над поезіями Василя Стуса є ще один «підводний камінь», так би мовити, тест для дослідника на уважність. Це художнє явище, назване Дмитром Стусом «текстами однакового початку». Тобто, з одного й того ж першого рядка чи першої строфи виростають фактично різні твори. У понятійному ланцюжку «окремі правки, варіант, редакція» — це наступна позиція. В аналізованій збірці помітні лише зародки цих сукупностей. У загальніших рисах з погляду історика літератури цю проблему окреслила у своїх працях дослідниця Галина Колодкевич [2]. Якщо у стандартній

текстологічній практиці остаточною вважають той варіант тексту, з яким автор працював найпізніше, то тексти однакового початку фактично є різними самостійними творами.

6) При виборі основного тексту недатованих творів нерідко застосовується критерій естетичної оцінки. Тобто, варіант художньо довершений, технічно досконаліший вважається пізнішим, саме тим, який втілює творчу волю автора. Хоча цей спосіб в принципі суб'єктивний, при певних застереженнях текстологічна практика успішно його використовує. У поезії В. Стуса періоду «Часу творчості» цей критерій майже ніколи не спрацьовує: версифікаційна вправність поета на той момент вже була дуже високою, а за змістом, смисловим наповненням варіанти часто — так би мовити — один кращий від другого. Те саме можемо сказати про переклади з Гете: запам'яталося, як важко було віддавати перевагу якомусь варіантові, тому що інші, анітрохи не гірші, були приречені на друк у розділі «Інші редакції і варіанти», і упорядник мимоволі наче робив їх меншовартісними.

7) У доповіді маю намір навести найвиразніші авторські правки і переробки тексту. Окрім творчих, автограф збірки має ще один, специфічний вид правок: це правки, зроблені з конспіративною метою. Не забуваймо, що все це писалося під арештом, будь-які записи не просто переглядалися, але й могли бути використані у слідстві проти поета, його друзів, або стати підставою для конфіскації рукопису. Упорядникам видання вдалося відчитати майже всі такі записи, і у розділі «Інші редакції і варіанти» було введено окремий пункт «Правки основного тексту, зроблені з конспіративною метою».

Дуже можливо, що пильні очі молодших дослідників ще інакше потрактують чи відчитують тексти «Часу творчості». Ця перлина нашої літератури дає багатющий матеріал для ширшого — насамперед текстологічного — дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури НАНУ. Фонд 170 (В. Стус).

2. Колодкевич Г. Варіативність художнього мислення Василя Стуса: монографія. Київ, 2015. 242 с.

3. Стус В. Твори: у 4 томах (6 книгах). Додаткові томи 5 і 6 (2 книги) / голова ред. колегії М. Коцюбинська. Львів : Вид. спілка «Просвіта», 1994–1999. Тт. 1–6.

4. Стус В. Зібрання творів: у 12 томах / голова ред. колегії Д. Стус. Київ : Факт, 2007–2009. Тт. 1–5.